

Prof. dr. Hotimir Tivadar

Kodifikacija, norma in *Pravopis 8.0*

Povzetek

Hotimir Tivadar je svoj prispevek začel z osebno perspektivo: kot nekdanji študent v Ljubljani, Pragi in Zagrebu, kot sedanji profesor na Filozofski fakulteti, raziskovalec slovenskega jezika, zlasti pravorečja in normativnih vprašanj, ter kot član Ožje pravopisne komisije od leta 2013. K sodelovanju ga je povabil akad. prof. dr. Marko Snoj, kar je razumel kot veliko čast in pri pravopisnem delu sodeloval z vso strokovno odgovornostjo.

V izhodišču je opozoril na pomen kodifikacije, ki jo razume kot **zunajjezikovno danost**, vendar tako, ki prek uporabnikov vpliva na jezik. Kodifikacija mora biti čim bolj **sinhrona z normo**, hkrati pa normo stabilizira in spodbuja. Norma in kodifikacija nista isto, saj kodifikacija normo vedno odraža z določenim zamikom. Prav zato je naloga jezikoslovcev, da oblikujejo pravila in pripravljajo kodifikacijske priročnike.

Svoje razumevanje normativistike je povezal s praško funkcijsko lingvistiko, zlasti z izhodišči Ive Nebeske, Havránka, Mukašovskega in Mathesiusa. Praška šola je v tridesetih letih 20. stoletja razvila preišljen program skrbi za knjižni jezik, saj je bilo takrat treba knjižni jezik še utrjevati. Danes je položaj slovenščine drugačen: slovenščina je ustaljen, funkcijsko in geografsko razslojen jezik, zato enovariantna in avtoritarna kodifikacija ni več ustrezna. Tudi Mathesius je opozoril, da pri vprašanih jezikovne kulture ni potrebna »diktatorska moč jezikoslovcev«.

Tivadar je poudaril, da so se tega zavedali tudi sodelujoči pri *Pravopisu 8.0*. Cilj ni bil, da bi jezikoslovci pravila določali samovoljno, temveč da bi jih oblikovali **na podlagi podatkov, razprav, strokovnih argumentov** in **širšega soglasja**. Pri tem je pomembno, da se jezikoslovec na koncu vendarle mora odločiti: argumente je treba dati na mizo, jih pretehtati in sprejeti rešitev, ki je strokovno utemeljena.

Pravopis 8.0 je po njegovem mnenju **rezultat dolgotrajnega in preišljenega procesa**. Pri njem je sodelovalo več kot dvajset znanstvenikov, ki se ukvarjajo z vprašanji norme, govora, zapisa in knjižnega jezika, vključena pa je bila tudi širša javnost. Potekali so posveti in razprave, končne rešitve pa je usklajevala ožja Pravopisna komisija.

Poudaril je, da sodelovanje javnosti ne pomeni, da bo z vsako rešitvijo zadovoljen vsak uporabnik. Tudi *Slovenski pravopis 2001* je ob izidu sprožil burne odzive, vendar je svojo funkcijo opravil. Podobno bo najverjetneje tudi s *Pravopisom 8.0*: ne bo idealen, bo pa **odraz**

časa, v katerem nastaja, in priročnik, ki ga slovenska javnost po četrto stoletje od izida prejšnjega pravopisa potrebuje.

Ob metafori javne razprave kot generalke je poudaril, da se po generalki praviloma zgodi premiera. Generalka ni neurejen osnutek, ampak natančno pripravljena faza, v kateri se popravijo še zadnje podrobnosti. *Pravopis 8.0* je zato treba dokončati, urediti in objaviti, obenem pa se zavedati, da digitalno okolje omogoča tudi sprotno dopolnjevanje in popravljanje.

Sklenil je z mislijo, da bo *Pravopis 8.0* najverjetneje v rabi deset, dvajset ali petindvajset let, podobno kot pravopis iz leta 2001. Že zdaj se lahko začne razmišljati o prihodnjih razvojnih korakih, tudi o *Pravopisu 9.0*, vendar to ne zmanjšuje potrebe po tem, da se sedanje delo zaključi in predstavi javnosti. Ključno bo tudi, da bodo nova pravila po izidu jasno, strokovno in razumljivo predstavljena uporabnikom.

Pomen kodifikacije

- Zunajjezikovna danost, ki vpliva na jezik preko uporabnikov.
- Kodifikacija mora biti čim bolj sinhrona z normo.
- Norma knjižnega in ljudskega jezika (Havránek)
- Kodifikacija normo stabilizira in spodbuja.

"Norma knjižnega jezika se ne loči od norme ljudskega jezika, češnje le v meri obsejnosti in zavezanosti (kvantitativno)."
Havránek o razliki med normo knjižnega in ljudskega jezika v geslu knjižni jezik OSNND
1936, *Ottův slovník nové doby*, 1936, Praha.
Geslo spisovný jazyk, norma, prim. Havránek 1932)

- Pravorečni in pravopisni priročniki

„V začetku 30. let je praška funkcijska lingvistika nastopila s premišljenim programom skrbi za knjižni jezik, katerega cilj je bil knjižni jezik približati sočasni rabi (uzusu). /.../ Pojem jezikovna norma je bil v češki teoriji jezikovne kulture nekaj desetletij ključni pojem.“ (Nebeská 1996: 7)

Norma in kodifikacija

„.../ Norma in predpis sta menda le izjemoma identična: norma je (v naravnih razmerah) korak pred kodifikacijo, oz. kot se morda lepše pove, kodifikacija odseva normo z zakasnitvijo./.../“ (Toporišič 1978: 330, Budišin 1977)

- Norma ≠ kodifikacija (Toporišič)
- Kodifikacija odseva normo z zamikom.
- Vloga jezikoslovcev: oblikovanje pravil
- Knjižni govor usmerja kodifikacija (Travníček).

Travníček (1942, cit. po Nebeská 1996: 28) o kodifikaciji in govorjenem knjižnem jeziku: „Knjižni govor je potrebno venomer speljevati do njegove struge, omejevati njegovo diferenciacijo, in to dela, vsaj v osnovnih rečeh, kodifikacija.“

ZATO: nujno pripravljanje in izdajanje pravopisnih (in pravorečnih) priročnikov.

Med idealom in resničnostjo

- Za obvezujočnost norme je značilno „spontano soglasje pripadnikov iste skupnosti.“ (Mukařovský 1940).
- Za opredelitev knjižne norme je potreben splošni konsenz, čim večje soglasje.
- Jezik je živ organizem.
- Zavračanje avtoritarnega in neznanstvenega pristopa

Havránek (1969): „K/njižni jezik je skupni način izražanja narodnega občestva.“ (Nebeská 1996: 22)

Ustvarjanje pravopisa mora temeljiti na realnih podatkih – Pravopis 8.0 je vzoren primer tega.

Vilem Mathesius: „... neresnična /je/ domneva, da je pri vprašanih jezikovne kulture nujna diktatorska moč j ezikoslovcev ...“

Sodobni pravopis

- Temelji na realnih podatkih (korpori, široka sestava komisije – strokovnjakov).
- Pravopis 8.0 kot sodoben pristop
- Stalno posodabljanje nujno.
- Norma je vedno predpisu korak naprej.

Pravopis 8.0 je pripravjal ožji in širši sestav komisije pod vodstvom izr. prof. dr. Helene Dobrovoljc.

Ožji sestav Pravopisne komisije pri SAZU in ZRC SAZU (do 2025)
Helena Dobrovoljc (vodja), Tina Lengar Verovnik (koordinatorica), Marta Kocjan Barle, Domen Krvina (od 2023), Tanja Mirtič (od 2022), Peter Weiss, Holimir Tivadar, Janez Orešnik, Aleksandra Bizjak Končar (do 2020), Andrej Ermenc Skubic (do 2022), Nataša Jakop (do 2023)

Širši sestav Pravopisne komisije pri SAZU in ZRC SAZU (do 2025)
Kozma Ahačič (od 2019), Andrej Ermenc Skubic (do 2022), Peter Holozan, Nataša Jakop (od 2023), Marko Jesenšek, Janoš Ježovnik (od 2023), Nataša Logar (od 2019), Drago Perko (od 2022), Mateja Petrovič, Marko Snoj, Irena Stramlič Breznik, Mojca Žagar Karer, Andreja Žele, Drago Kladnik (do 2021), Marta Kocjan Barle (do 2019)

Več kot 20 znanstvenikov in splošna javnost, redni posveti.

Pravopis 8.0

- Sodelovanje širše javnosti
- Dolgotrajen in preišljen proces
- **Po 25 letih si zato slovenska javnost zasluži objavo.**
- »Najbolje delujoča komisija na SAZU«, kot je rad poudaril akad. prof. dr. Janez Orešnik je svoje delo vzorno končala. Naj se to delo sedaj uredi in da »na svetlo«.
- Nikoli vsi ne bodo, bomo zadovoljni – tudi Pravopis 2001 je sprožil burne odzive. Prav tako 1950 (kritik Vodušek), 1962 (kritik Toporišič) ...
- Že jutri se lahko začne razprava in tudi priprava pravopisa, ki bo prišel za Pravopisom 8.0 in bo odraz novega časa, ki ga sedaj živimo.
- Lahko pa tudi sproti prenavljamo Pravopis 8.0.
- Še nekaj mojega razmišljanja: <https://radio.ogniisce.si/sl/296/oddaje/42030/kam-plujes-slovenscina-in-slovenska-kultura.htm>